

בתי נפש

שהשאר אחריו ברכה הגאון
רבי **שלמה כהן** זצ"ל אבד"ק צילץ
בן הגאון רבי משלם זלמן כהן זצ"ל אב"ד ור"מ פיורדא
בעל 'בגדי כהונה', 'משען המים' ו'נחלת אבות'

פרשת לך לך

שהיה עבודה זרה דהוא משבע מצות בני נח, מ"מ הא היה שיתוף כדאיתא בסנהדרין (ס"ג), ובן נח אינו מצווה על שיתוף, ועיין באו"ח סי' קנ"ו (סעיף א' ברמ"א), משא"כ לירבעם לא היה טענת מודעה, כיון דכבר קבלו בערבות מואב ברצון כנ"ל.

ולפ"ז זהו דברי רש"י הנ"ל, שאברהם עבר במקום שכם, וראה קטרוג של מכירת יוסף שם כנ"ל, והתפלל. לזה **הראהו הר גריזים והר עיבל ששם יקבלו ישראל את התורה**, וא"כ שפיר עבדו במכירת יוסף, בשביל שיצא ממנו ירבעם שעתיד להשניאו לבעלים בלי שום טעם ו[א]מתלא, דהא כבר קבלוהו ברצון בערבות מואב כנ"ל, ולא הוי קטרוג כלום וק"ל, (ועיין עוד בסמוך).

במדרש רבה פ' זו (מ"ו) **ואברהם כבד במקנה כסף וזהב, הדא הוא דכתיב** (תהלים ק"ה, ל"ז) **ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל עכ"ל.** וכתב היפה תואר שעניני האבות סימן לבנים, ומה שאמר כאן ואברהם כבד מאד, רמז שגם בניו יצאו ברכוש גדול ממצרים. והקשה הפרשת דרכים בדרך מצרים דרוש ה' וז"ל דלמה הביאו הפסוק דכתיבם ויוציאם בכסף וזהב, ולמה לא הביא מקרא מלא דכתיב בתורה (שמות י"ב ל"ה) וישאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב וגו', עכ"ל הפרשת דרכים הנ"ל.

במקראי קודש ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם עד אלון מורה וגו'. ופירש"י הראהו הר גריזים והר עיבל ששם יקבלו ישראל שבועת התורה ע"כ, וכן איתא במדרש (מדרש אגדה י"ב, ו). והנה רבים תמזהו לענין מה הראהו בכאן מקום שכם ההרים הללו הנ"ל.

ונ"ל לבאר עפ"י דרוש, דאיתא בגמ' דשבת דף פ"ח (ע"א) ויתיצבו בתחתית ההר (שמות י"ט, י"ז), מלמד שכפה עליהם הר כגיגית [אם תקבלו התורה מוטב כו'], אמר רבא מכאן מודעה רבה לאורייתא (אם תקבלו התורה מוטב כו'), והדר קבלוהו בימי אחשורוש, והקשה החידושי אגדות הא הדר קבלוהו בערבות מואב, ואמאי אמר רבא הדר קבלוהו בימי אחשורוש, ע"ש היטב. ואיתא בזרע ברך שני סדר זה וז"ל ויעבור אברהם וגו' עד מקום שכם וגו', דהנה מקום שכם כו' מוכן לפורעניות היה, שם מכרו השבטים את יוסף, וראה אברהם שם קטרוג גדול בשביל אותו עון עד שהכנעני אז בארץ ואין לבניו זכות בארץ כו', ואפילו לאחר שנכנסו לארץ ישראל הוכרחו להגלות ממונה מחמת אותו עון כמו שאמרו רז"ל (איכ"ב ב', א') על פסוק (יחזקאל ט' א') קרבו פקודת העיר וגו', ומכל שכן שאינו כדאי לכנוס לתוכה מתחלה כו' ועמד להתפלל עכ"ל הזרע ברך הנ"ל. תו אקדים מה דאיתא במדרש רבה פ' וישב (ע"י פ"ה, י"ד) וישנאו אותו, בשביל שיצא ממנו ירבעם שעתיד להשניאו לבעלים ע"ש, והקשו המפרשים הא גם [הם] עשו את עגל ע"ש, (ואח"כ מצאתי בספר כתונת פסים שהביא בשם המדרש שיוסף בעצמו השיב להם כן ע"ש). אבל י"ל בשלמא בעגל היה להם טענת מודעה רבה, (ואעפ"י

ו"ל לבאה, ואגב אבאר עוד מאמר תמוה בסנהדרין פ' חלק (צ"ג). וז"ל בשעה שהפיל נבוכדנצר את חנניה מישאל ועזריא לכבשן אש, אמר הקב"ה ליחזקאל לך והחיה את המתים בבקעת מדורא, כיון שהחיה אותם באו עצמות וטפחו על פניו לאותו רשע, אמר מה טיבו של אלו, אמרו לו חבריהון של אלו מחיה מתים בבקעת מדורא, פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמוהי כמה תקיפין כו' ע"כ. והנה רבים תמוהו מאד על המאמר הזה, האיך תלוי תחיית המתים למה שהפילם לכבשן אש, גם למה באו עצמות וטפחו על פניו, והתשובה מה שהשיבו חבריהון של אלו מחיה מתים כו' אין להם הבנה, ושאר הקושיות יובנו מעצמם.

ו"ל לבאר עפ"י גמ' דשבת (פ"ח). ויציצבו בתחתית ההר (שמות י"ט, י"ז) מלמד שכפה עליהם הר כגיגית כו', אמר רבא מכאן מודעה רבה לאורייתא, הדר קבלוהו בימי אחשוורוש. והקשה חידושי אגדות (למהרש"א) הא כבר קבלוהו בערבות מואב (ועיין מ"ש מזה לעיל על רש"י). וראיתי בספר פרשת דרכים דרך הערבה (ד"ר כ"ב) שהביא בשם ר"י (הובא במדרכי שבעות פ"ג ס' תשנ"ז) תירוצ' ע"ז, דהתם ג"כ היה להם מודעה, דהיו מתיראים מהקב"ה שלא יכניסם לארץ ישראל. והביא שם בשם תשובת מהר"ק שורש קס"ו דהקשה על דברי ר"י הנ"ל, דהא דלא יכניסם לארץ ישראל לא חשיב אונס, דהא מניעת הטובה לא חשיב אונס, אלא דווקא עושה עמו רעה חשיב אונס, והביא ראיה לדבריו וכו'. ותירץ מהר"ק כו' שאני התם דכבר ניתנה להם מורשה וירושה להם מאבותיהם כו', ואם לא היה מכניסם לארץ ישראל הוי חשיב אונס, והנ"ל הוי כאילו זכה בו כבה, והקב"ה היה נוטל מהם, ומשום הכי חשיב אונס ע"ש. היוצא לנו מזה, דאי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו אזי גם בערבות מואב היה להם טענת מודעה, שהיו מתייראים שלא יכניסם לארץ ישראל כו', משא"כ אי ארץ ישראל אינה מוחזקת, אז לא היה להם מודעה בערבות מואב, כי מניעת הטובה לא הוי אונס (וע"ש בפרשת דרכים הנ"ל שכתב כן בהדיא דתליא בזה).

תו אקדים מה דאיתא בגמ' דסנהדרין (דף צ: - אבל לא מובא שם פסוק זה) מנא לן תחיית המתים מן התורה, שנאמר (בראשית י"ז, ח') ונתתי לך ולזרעך אחריו, והיכן נתן כלום לאברהם, אלא על כרחך דקאי לאחר התחייה. וכתבו המפורשים (בגדי אהרן פ' בראשית) דכל זה אי ארץ ישראל אינה מוחזקת, אבל אי ארץ ישראל מוחזקת הרי כבר זכה בה ונתן לאברהם, וא"כ לא מוכח מפסוק זה תחיית המתים ע"ש. תו אקדים מה דאיתא בסנהדרין (צ"ב) דאותן עצמות היו כפרו בתחיית המתים, ומשום הכי החיה אותן כדי להראותן להיפך דבריהם ע"ש.

ולפ"ז מיושב המאמר הנ"ל, דלכאורה קשה על נבוכדנצר על מה ראה ככה להחטיא את ישראל נגד אלהיהם לעבוד עבודה זרה, והלא רשע היה אבל לא טיפש, ועיין מזה בפרשת דרכים דרך ארוכה (ד"ר כ"ה) שנתעורר בזה. אבל י"ל דהיה סובר דיש להם מודעה רבה על אורייתא כיון דכפה עליהם הר כגיגית, (וכן מצאתי בזרע ברך שני

במגלת אסתר על מאמר (י"ב). מפני מה נתחייבו כליה על שהשתחוו לצלם וכו', ע"ש ובשאר מפורשים ושמותי). אך ע"ז קשה הא כבר קבלוהו ברצון טוב בערבות מואב, וצ"ל דהיה סובר כיון דארץ ישראל מוחזקת א"כ הוי כנוטל משלהם, שפיר הוי חשיב אונס דלא יכניסם לארץ ישראל, דלא הוי מניעת הטובה כו' בפרשת דרכים. אך היא גופא קשיא מנא לן דארץ ישראל מוחזקת, ואין לומר מקרא ונתתי לך וגו', דלמא קאי על תחיית המתים כו', וצ"ל דנבוכדנצר כפר בתחיית המתים. ומשום הכי **באותה שעה שהפיל חנניה מישאל ועזריא לכבשן אש לעבוד עבודה זרה**, ולהחזיק סברתו דהיה להם מודעה רבה כו', **לזה אמר הקב"ה ליחזקאל לך והחיה מתים בבקעת מדורא, ובאו עצמות וטפחו על פניו**, ואיתא ברז"ל (סנהדרין צ"ב): שהיה לו כלי מאותן עצמות וכשהיה שותה ממנה טפחו על פניו, ושאל מה טיבו, והשיב לו חבריהון של אלו מחיה מתים בבקעת מדורא, והיינו משום שכפרו בתחיית המתים להורות להם היפך דבריהם כו'. וכיון דראה תחיית המתים פתח ואמר כמה אתוהי רברבין כו' כו', כיון דלא עלה על דעתו שיש תחיית המתים כו', ולשפיר הראה לו בזה דשלא כדן כפר בתחיית המתים, וכיון שראה כן א"כ ממילא י"ל על זה קאי הקרא ונתתי לך וגו', על אחר התחייה כו', ולעולם ארץ ישראל אינה מוחזקת, ולא היה רק מניעת הטובה בערבות מואב ולא חשיב אונס, וליכא מודעה רבה אחר שקבלוהו בערבות מואב, וא"כ שלא כדן השליך חנניה מישאל ועזריא לכבשן אש לעבוד עבודה זרה מחמת טענת מודעה, דהא כיון דכבר קבלוהו בערבות מואב שוב לא היה מודעה להם כו' ודו"ק.

ובזה יובן נמי כונת הפסוק בתהילים הנ"ל **ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל**, ולכאורה הוא מושלל הבנה מאי ואין בשבטיו כושל, אבל לפי דברינו הנ"ל יבואר על נכון. רק אקדים עוד מה שהקשו המפורשים אמאי לא נטלו עשיו וישמעאל חלק ירושה בארץ ישראל, דהרי הם ג"כ בניו של אברהם ויצחק, ואין מעבירין נחלה אפילו מברא בישא כו' (ב"ב ל"ג). ותירצו דהיה שכר עבודה של שעבוד מצרים, והם לא היו במצרים ולא שלמו חובת אביהם, ממילא אין ירושה להם מאביהם. ועוד תירצו דארץ ישראל אינה מוחזקת וא"כ לא הוי ירושה כלל, רק בזכות התורה ניתנה לנו כדכתיב (תהלים שם פסוק מ"ד-מ"ה) ויתן להם ארצות גוים בעבור ישמרו חוקיו וגו', ומשום הכי אין לעשיו וישמעאל חלק בארץ ישראל ע"ש. והנה לכאורה מוכח כתירוצ' ב' הנ"ל ולא כתירוצ' א' הנ"ל, דהנה הפרשת דרכים כתב בדרך מצרים (ד"ר ח') למה היה שתי ביזות הים וביזת מצרים, ותירץ שם, חדא היה מחמת שכר עבודה, וחדא היה לקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, וזה ביזת הים דאחרי מופלג, ע"ש באריכות. וא"כ ממילא כיון דהיו שתי ביזות מוכח דארץ ישראל לאו שכר עבודה היה, וא"כ הדרא הקושיא לדוכתא למה לא נטלו עשיו וישמעאל חלק בארץ ישראל, וממילא צ"ל כתירוצ' ב' הנ"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת ולאו ירושה כלל.

אברהם אבינו בשביל המעשה הזה המגונה עכ"ל ע"ש. אמנם אני כתבתי במקום אחר (לע"ע מצאנו ד"ז בבית המדרש פ' פנחס, וע"ע מש"כ בפ' נשא) דכל זה אינו קושיא רק אי היה קודם מתן תורה דינא כישאל, אבל בבן נח הא קי"ל (סנהדרין ע"ד): דבן נח אינו מצווה על קידוש השם, והרמב"ם (פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ד) פסק דכל שאינו מצווה ודינו יעבור ואל יהרג אם נהרג ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו, וא"כ לפ"ז הרי כדן עשה אברהם שלא הסכין את עצמו במצרים, (וכמ"ש הפרשת דרכים גופא על אברהם האין הסכין את עצמו בכבשן אש, והוכיח מזה דקודם מתן תורה היה דינו כישאל ע"ש, אבל אני כתבתי במקום אחר מזה אין ראיה דשפיר עבד שהסכין עצמו בכבשן אש, דהיה עבירה לשמה כדי להגין על אדם הראשון ולקיים פסילי אלהיהם תשרפין באש, ע"ש ובזהר ובמפורשים מזה).

ולפ"ז זהו כונת המדרש הנ"ל, ואברהם כבד במקנה מאד בכסף

וזהב וגו', וקשה איך יתכן שנתעשר אברהם אבינו ע"ה במעשה המגונה כזה, שהביא את אשתו הצדיקת במכשול ולא בטח בה' כנ"ל, לזה מתרץ הה"ד **ויוציאם בכסף ובה' ואין בשבטיו כושל**, ופירושו כנ"ל כיון דהיה שתי ביזות מוכח דארץ ישראל אינה מוחזקת, ומכירת יוסף לא היה חטא כנ"ל, וקשה הא קנה מקום הילוכו כנ"ל, וצ"ל דלא היה מועיל דדינו היה כבן נח וכן"ל, וכיון שדינו היה כבן נח ממילא שפיר עבד אברהם שלא הסכין את עצמו כנ"ל, ושפיר דווקא הביא המדרש הפסוק דכתובים ולק"מ ודו"ק.

ובאלה הדברים יבואר עוד מדרש רבה פרשה זו (ל"ט, ט"ז) וז"ל ויבן מזבח, ג' מזבחות בנה, אחד לבשורת ארץ ישראל, ואחד לקנינה, ואחד שלא יפלו בניו בעי עכ"ל. ומדקדק הזית רענן (ולקוט רמז ס"ז) למה התפלל עכשיו על עי דווקא ע"ש.

ולפי דברינו הנ"ל יבואר, רק אקדים עוד מה דאיתא בזרע ברך שני סדר זה, דלכאורה יש מקום תלונה על מה שנענש עכן, ואי משום שהחרים יהושע בחרם, נראה לכאורה דלא חל החרם מעיקרו משום שלא כדן החרים יהושע, וכמו שנראה שבא עכן גופא בטענה עליו באומרו ואראה בשלל אדרת שנער וגו', ואיתא במדרש מה שכתוב בתורה ראיתי ואכלת שלל אויביך, על כרחך שלא כדן החרים כו', ומאחר שלא כשורה החרים, הרי עכן וכל ישראל מנוקים מאותו עון כו', אבל צריך שתדע כי חרם הראשון שהחרים בישראל היה החרם שהחרמו השבטים בשעה שמכרו את יוסף, כדאיתא בפרקי דרבי אליעזר שהחרמו וצרפו עמהם הקב"ה שלא יגלו הדבר ע"ש, ומצינו שקיים הקב"ה החרם שלהם ולא גילה הדבר ליעקב מפני החרם כמו שאמרו רז"ל, ובשלמא אם כדן היתה המכירה והחרם נעשית בהיתר שפיר, אבל אם שלא כדן נעשית המכירה והחרם עליהם שלא כדן נעשית ונעשית בעבירה, למה הסכים הקב"ה באותו חרם, אלא על כרחך צ"ל דנלמד מכאן חומר החרם וכחו הגדול, דאפילו נעשה על דברי עבירה היא מתקיימת, ולכן הקב"ה קיים החרם אעפ"י שנעשה

תו אקדים מה שכבר הבאתי לעיל על רש"י, דאיתא במדרש וישנאו אותו בשביל שיצא ממנו ירבעם שעתיד להשניאו לבעלים, והקשו המפורשים הא גם הם עשו את עגל, וכתבתי לעיל ד"ל להם היה טענת מודעה רבה, משא"כ בירבעם כבר קבלוהו בערבות מואב, עיין לעיל באריכות מזה. אך כל זה אי ארץ ישראל אינה מוחזקת, וא"כ לא הוי רק מניעת הטובה שלא יכניסם לארץ ישראל, ושפיר לא היה להם מודעה בערבות מואב כמ"ש מהר"ק הנ"ל, אבל אי ארץ ישראל מוחזקת, א"כ גם בערבות מואב היה מודעה שלא יכניסם לארץ ישראל, דלא הוי מניעת הטובה, כיון דארץ ישראל מוחזקת א"כ הוי כנוטל משלו דחשיב אונס כנ"ל באריכות. אמנם מכח שנטלו שתי ביזות מוכח דארץ ישראל אינה מוחזקת כנ"ל, וא"כ שפיר הוי מניעת הטובה בערבות מואב ולא חשיב אונס, ושפיר עשו במכירת יוסף בשביל שיצא ממנו ירבעם.

תו אקדים עוד מה דאיתא ברש"י שיר השירים על פסוק (א, י"א) תורי זהב נעשה לך עם נקודת הכסף, תורי הזהב זו ביזת הים דהיה רובו של זהב, עם נקודת הכסף זו ביזת מצרים דהיה רובו של כסף ע"ש.

וזהו אומרו **ויוציאם בכסף ובהב**, היינו ביזת מצרים דהיה רובו של כסף, וביזת הים דהיה רובו של זהב, וממילא הוי שתי ביזות, וקשה למה היו שתי ביזות, וצ"ל אחד לקיים ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, ואחד בשכר עבודה כנ"ל בפרשת דרכים. אך לפ"ז כיון דהיו נוטלים שכר עבודה במצרים, א"כ קשה למה לא נטלו עשיו וישמעאל חלק בארץ ישראל כיון דלא שכר עבודה היה, וצ"ל דארץ ישראל אינה מוחזקת ואינה ירושה כלל, וא"כ לפ"ז ממילא **ואין בשבטיו כושל**, ר"ל לא חטאו במכירת יוסף, דשפיר עבדו שלא יצא ממנו ירבעם, וליכא למימר הם גם הם עשו את עגל, זה אינו, דלהם היה מודעה רבה, משא"כ לירבעם כבר קבלוהו בערבות מואב, כיון דארץ ישראל אינה מוחזקת א"כ במה שלא היה מכניסם לארץ ישראל לא הוי רק מניעת הטובה ולא חשיב אונס כלל כמ"ש מהר"ק הנ"ל וק"ל.

ולפי מתורץ נמי המדרש הנ"ל, רק אקדים עוד מה דאיתא בפרשת דרכים דרך צדקה ודרך הקדש (דורש ט') דהא דפליגי בגמ' (ב"ב ק"ט.) אי ארץ ישראל מוחזקת או לא, תליא אי יצאו מכלל בני נח לגמרי קודם מתן תורה מימות אברהם אי לא, דאיתא במס' ב"ב (ק:) קום התהלך [בארץ] לארכה ולרחבה (בראשית י"ג, י"ז), לקנות מקום הילוכו ע"ש, והרמב"ם פ"א מהל' מכירה ופ"א מהל' זכייה פסק דעכו"ם אינו קונה בחזקה, וא"כ אי היה קודם מתן תורה דינו כבן נח, א"כ לא היה מועלת חזקה שלו ולא קנה אברהם ארץ ישראל, משא"כ אי היה מימות אברהם דינא כישאל שפיר היה מועיל החזקה וארץ ישראל מוחזקת היא, ע"ש היטב בפרשת דרכים הנ"ל.

תו אקדים מה שהקשה הפרשת דרכים הנ"ל בדרך מצרים בשם הרמב"ן (בראשית י"ב, י') מאחר שאברהם חוטא בזה שהביא את אשתו הצדיקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לבטוח בה' שיציל אותו ואת אשתו כו', א"כ האין יתכן שה' יתן לו עושר ונכסים שנתעשר

שלא כדין, וממילא מבואר כל מה שיש להסתפק בחרמו של יהושע שלא נעשית כדין כו' אם אעפ"כ קיים החרם או לאו, דנפשט מהחרם שעשו השבטים במכירת יוסף, דאם מכירת יוסף כדין הרי החרם של יהושע י"ל שנעשה שלא כדין ולא חיילא כו', אבל אם מכירת יוסף שלא כדין היה ואעפ"כ הסכים הקב"ה באותו חרם, ש"מ דאפילו כשנעשה חרם שלא כדין הוא חיילא, ונמצא עכן חטא ונלכד כו' עכ"ל, ע"ש באריכות לענינו שם.

ולפ"ז כיון שנתבשר לאברהם בשורת ארץ ישראל, וגם נאמר לו קום התהלך לארכה ולרחבה לקנות בחזקה כנ"ל, על זה בנה שתי מזבחות הנ"ל, אחד לבשורת ארץ ישראל ואחד לקנינה כנ"ל, וא"כ כיון שנתבשר לו ארץ ישראל וקנה בה מיד, א"כ הוי ירושה לזרעו כנ"ל, ולפ"ז ממילא בערבות מואב ג"כ היה להם מודעה רבה שלא יכניסם לארץ ישראל, דלא היה מניעת טובה, כיון דהוי ירושה הוי כנוטל משלו כנ"ל, וממילא כיון דגם בערבות מואב היה עדיין מודעה רבה, היה מכירת יוסף חטא כנ"ל באריכות, ואפילו הכי ראה וידע שהסכים הקב"ה עמו על החרם, וא"כ מוכח דאפילו חרם שנעשית שלא כדין אפילו הכי חיילא, ומשום הכי שפיר התחיל דווקא הכא ועכשיו להתפלל על עי, משא"כ בלא זה היה סובר דהחרם הנעשה שלא כדין לא חיילא, ומכירת יוסף כדין היה כנ"ל בזרע ברך, אבל השתא דראה דקנה ארץ ישראל (ומדרש זה סובר דהיה דינם קודם מתן תורה כישראל ומועיל קנייתו בחזקה), ומבואר שפיר וק"ל.

ליקוטים

במדרש רבה (עין פ' מ', ט"ז) **ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב, הה"ד** (תהלים ק"ה, ל"ז) **ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל**, והוא תמונה (ועיין לקמן) (בבית מדרש, הועתק לעיל) מה שכתבתי ע"ז באריכות בסדר הנ"ל, אבל כעת אפשר בקיצור ובפשיטות).

ונ"ל לבארו עפ"י מה שהקשו המפרשים למה היו שתי ביזות, כשיצאו ממצרים ביזת מצרים וביזת הים, והלא לא כתיב רק (בראשית ט"ו י"ג) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול. אבל אמרתי עפ"י מה שהקשה הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ו הל' ה') למה נענשו כלל המצרים, הא היה גזר ועבדום ועינו אותם וגו' (ברשית ט"ו ח'), ותירץ כלום בארץ מצרים כתיב, בארץ לא להם כתיב. והראב"ד תירץ דמחת קושי שעבוד שהוסיפו נענשו, דזה לא היה בכלל הגזירה יע"ש. ומעתה אני אומר שתיים הן אמת, ומשום הכי היה ביזת מצרים מחמת שכר עבודה של שעבוד הפשוט, וביזת הים היה מחמת שכר עבודה של קושי השעבוד.

אך לפי מה דאיתא במס' שבת י' א' לעולם אל ישנה אדם אחד מבניו שבשביל משקל כו' נתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים,

והקשו תוספות הא היה מחמת במה אדע כו', ותירץ בספר עיון יעקב דכלום בארץ מצרים כתיב, אבל אח"כ ששנאו את יוסף מדה כנגד מדה נתגלגלו למצרים דוקא, כי שם היו מתעיבים ומשנאים לישראל ביותר משאר מקומות, כדכתיב (בראשית מ"ג, ל"ב) כי לא יוכלון לאכול את העברים לחם כי תועבה וגו', וכן ויקוצו מפני בני ישראל (שמות א', י"ב), זהו תוכן דברי עיון יעקב הנ"ל. ולפ"ז הדרא קושיא הנ"ל לדוכתיה, למה היו שתי ביזות, וליכא למימר כנ"ל, קשה הא מחמת שעבוד הפשוט לא היה שייך להם שכר כי כן נגזר מאת ה' ב"ה, וגם מחמת מכירת יוסף נגזר במצרים דוקא וכנ"ל. וצ"ל על כרחך מכירת יוסף לא היה חטא כלל וכדאיתא במדרשים תירוצים ע"ז.

ולפ"ז זהו שאמר הכתוב ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל, והוא מחוסר הבנה במה שאמר ואין בשבטיו כושל, פשיטא דאין מכשול היה, מהיכי תיתי דיהיה ח"ו מכשול. גם אין לו המשך למה שאמר ויוציאם בכסף וגו', והוי לסיים וכסף לשבטיו. אבל לדברינו אתי שפיר, דאיתא ברש"י שיר השירים (א' י"א) תורי זהב זהו ביזת הים שהיה רובו של זהב, עם נקודות הכסף זהו ביזת מצרים שהיה רובו של כסף. וזהו שאמר הכתוב הנ"ל ויוציאם בכסף וזהב ד"קא, שהוא ביזת מצרים וביזת הים כנ"ל, ולפ"ז ממילא מוכח ואין בשבטיו כושל, ר"ל על כרחך בשבטיו לא היה מכשול והוא חטא של מכירת יוסף, (שחטא נקרא מכשול כנודע (הושע י"ד ב') כי כשלת בעונך), דאי מכירת יוסף היה חטא לא היה להם שתי ביזות, כי מחמת שעבוד הפשוט לא היה שייך להם שכה, כי היה מן הדין להיות להם במצרים דוקא וכנ"ל בעיון יעקב והבן.

אך לפי מה דאיתא בספרי (פ' דאה פיסקא ק"כ) הענק תעניק לו וזכרת כי עבד היית במצרים (דברים ט"ו, ט"ז), והיינו כמו שהענקתי לך במצרים כן תעניק לעבדך ע"ש, וא"כ היה במצרים שכר הענקה, וכן איתא במפרשים, ולפ"ז לא מוכח כלל דמכירת יוסף לא היה חטא, ואעפ"כ היו שתי ביזות חד משום הענקה וחד מחמת קושי שעבוד, אבל מחמת שעבוד הפשוט באמת לא היה שום שכר. אבל המפורשים כתבו, כל זה אי היה להם אז דין עבד עברי, ואז שייך להם הענקה, אבל אם היה להם דין עבד כנעני ובעבד כנעני אין לו דין הענקה, וא"כ שפיר צ"ל דהיה שכר עבודה, ושפיר מוכח דמכירת יוסף לא היה חטא וכו'. והנה לכאורה מוכח דדין עבד כנעני היה להם, כיון דהיה עדיין קודם מתן תורה, דהנה הרמב"ן הקשה על פסוק הנ"ל ואברם כבד [מאוד במקנה] בכסף וזהב וגו', דלמה התעשר אברם ע"י מעשה כזו אשר היה מעשה מגונה ממנו שהביא אשתו הצדקת במכשול מחמת פן יהרגוהו, ולמה לא הבטיח בה' ב"ה שיצילהו, ולא הוי ליה להביא אשתו הצדקת במכשול, ומכל שכן של יתעשר אברם עוד ע"י מעשה כזה ע"ש. אבל כתבתי לקמן בסדר זו (בבית מדרש, הועתק לעיל), כיון דבן נח אינו מצווה על קידוש השם, והרמב"ם פסק היכא דאינו מצווה על קידוש השם ועבר ונהרג מתחייב בנפשו, א"כ לא קשיא מידי קושיית הרמב"ן הנ"ל, דשפיר עביד דלא הסכינ עצמו, (וגבי כבשן אש באמת הקשה הפרשת דרכים, ועיין לקמן מה שכתבתי ע"ז).

ולפי"ז שפיר מתורץ המדרש הנ"ל, **ואברם כבד במקנה וגו'**, וקשה קושית הרמב"ן הנ"ל, וצ"ל דבן נח אינו מצווה על קידוש השם, ולפי"ז צ"ל קודם מתן תורה דין בן נח היה לנו, וממילא במצרים דין עבד כנעני היה להם ולא היה שייך להם הענקה, וא"כ שפיר מסיים **הה"ד ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל**, דכיון דדין עבד כנעני היה להם, שפיר מוכח דלא היה בשבטיו כושל של מכירת יוסף מחמת שתי ביזות כנ"ל באריכות, וק"ל וקצת מאד מאד.

במדרש רבה פל"ט ס' א' איתא וז"ל **ויאמר ה' אל אברם לך וגו'**, ר' יצחק פתח **שמעי בת וראי הטי אונך ושכחי עמך ובית אביך** (תהלים מ"ה, י"א), **אמר ר' יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר שהבירה זו בלא מנהיג, הציץ עליו בעל הבירה אמר לו אני הוא בעל הבירה. כך לפי שהיה אברהם אבינו אמר תאמר שהעולם הזה בלי מנהיג, הציץ עליו הקב"ה ואמר לו אני הוא בעל העולם, ויתאו המלך יפייך כי הוא אדוניך** (שם פסוק י"ב), **ויתאו המלך יפייך, ליפותך בעולם, והשתחוי לו, הוי ויאמר ה' אל אברם עכ"ל.**

והנה רבו המדקדקים, חדא מה קשיא ליה בהך קרא ויאמר ה' אל אברם וגו', דפתח וקדריש הך פסוק שמעי בת וראי וגו'. שנית למה מאריך במשל זה באומרו שהיה עובר ממקום למקום וכו', והוי סגי לומר למי שראה בירה דולקת כו'. גם לענין מה קאמר כלל הבירה דולקת, הו"ל למימר סתם ראה הבירה ואמר שמא אין לה בעלים. גם במשל תחלה אומר הבירה זו בלי מנהיג, ומסים אני בעל הבירה, וכן בנמשל אני בעל העולם, אני המנהיג הו"ל לומר כפי החקירה שהיה לו, (ועיין ביפה תואר שהעיר בכל זה). גם השמיט ושכחי עמך וגו', ומתחיל ויתאו המלך וגו'. וסיים והשתחוי לו הוי ויאמר ה' אל אברם, הנה מלבד שאין לו ביאור כלל במה שאמר הוי ויאמר ה' וגו' (וכמו שכבר העיר ביפה תואר ונזר הקודש), אבל גם מלישנא והשתחוי לו הוי ויאמר ה' דקאמר, מפשטות לשונו משמע מהא דקאמר והשתחוי לו מבואר הא דכתב ויאמר ה' אל אברם, וזה ודאי צריך ביאור.

כדי להבין נקדים הידוע כל הארצות המה תחת השרים והם מנהיגין אותם, ואף שהכל ע"י סבת כל הסבות ועילת כל העילות, אבל הכל דרך התלבשות השרים ויש מסך מבדיל, משא"כ בארץ ישראל הקדושה הוא ארץ אשר ה' דורש בה תמיד, והוא תחת הנהגתו ית' ב"ה לבדו כנודע. והנה הנהגה ע"י השרים אינו רק דרך טבע, כי אין ביד השרים והמזלות לשנות חוץ לטבע אך ורק כפי שמחוייב מציאותם, ואין בידם להוסיף או לגרוע, משא"כ הנהגה שהוא ע"י הקב"ה בכבודו

ובעצמו, באשר הוא ברא העולם וטבעו, ממילא בידו לשנות הטבע (ועיין בזה בנזר הקודש במדרש רבה בראשית פ' ל' ס' ד'). ואיתא בפרקי דר' אליעזר בעת דור הפלגה בחר לו י"ה את אברהם וזרעו לבד, והסיר השגחתו משאר האומות ומסרם תחת הנהגת השרים עכ"ל, והיינו כי כבר תלתא זמנא הוי חזקה, דור אנוש דור המבול ודור הפלגה אשר הרשיעו למאד, לכך הסיר מהם השגחתו לגמרי ומסרם תחת השרים.

גם כבר ידוע מעשי הרעים של הרשעים בא להם מחמת אש היצה"ר אשר בוער ודולק בקרבם באש התאוה למלאות תאוותם הרע, וכדכתיב (הושע ו' ו') כי קרבו כתנור לבם וגו' כולם יחדיו כתנור וגו', וע"ש פירש"י, וגם מצינו ברז"ל (קידושין פ"א.) נורא בי עמורם כנודע.

ומעתה זהו ביאור מדרש רבה הנ"ל, **שמעי בת וראי, משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה הבירה דולקת ואמר תאמר שהבירה בלי מנהיג, כך אמר אברהם תאמר העולם בלי מנהיג**, ר"ל שהיה עובר ממקום למקום, וראה רשעת בני דורו בכל מקום אשר אש היצה"ר דולקת ובווער בהם, וראה והתבונן כי הכל נמסרו מחמת זה תחת יד השרים כנ"ל בפרקי דר' אליעזר באמת, וממילא אמר העולם בלי מנהיג, ר"ל לית להם מי שיהיגם פעם בכה ופעם בכה, רק עומדים על הנהגה אחת כפי חיוב מציאותם ואין בידם לשנות הטבע וכו"ל, וממילא תו לא מקרי מנהיג, באשר הכל על הנהגה אחת הוא, ומעתה ממילא כיון שאברהם ראה באצטגני שלו שלא יהיה מוליד כנודע, היה חשש בזה שבל ישונה טבעו ומזלו בזה ולא יוליד שוב לעולם. ולזה **הציץ עליו בעל הקב"ה ואמר לו אני בעל העולם**, בעל העולם דווקא, שאנכי בראתי העולם וטבעו, וממילא בידי לשנות הטבע. ומשום הכי **ושכחי עמך ובית אביך**, ואיתא בילקוט (תהלים מ"ה (רמז תש"ו)) שהוא מה שאמר לו לך מארצך ע"ש, ושם אעשך לגוי גדול באשר בידי לשנות הטבע, וא"כ אף שמזלך מורה שלא תוליד, אעפ"כ ואעשך לגוי גדול.

ולא זו בלבד, אבל אף גם **ויתאו המלך יפייך, ליפותך בעולם**, כפירוש המפורשים שם שיתפרסם הודך והדרך ושמן בעולם, וכדאיתא במדרש רבה פרשה ל"ט ס' ב' אברהם אבינו דומה לצלוחית של אפופליסימון כו' כיון שהיתה מטולטלת היה ריחו נודף, כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו טלטל עצמן ממקום למקום ושמן מתגדל בעולם עכ"ל, והרי לפי הטבע בהיות האדם שוקד על שמריו בארצו ויושב בין זקני עמו, כבוד שמו מתגדל ומתכבד, אבל בהיותו נע ונד בטלטול הדרך בארץ נכריה ממקום למקום, כבוד שמו מתמעט וגורם לעצמו בזיון, אפילו הכי אצל אברהם היה היפוך זה, אעפ"י שהיה נודד והולך מגוי אל גוי ומממלכה אל עם אחת, אעפ"כ לא נתמעט כבוד שמו, ואדרבה נתגדל כבוד שמו יותר ע"י הדרך, (ועיין בהרמב"ן סדר זו), וא"כ מזה תראה עין בעין שאני עושה עמך חוץ לטבע.

אבינו, אשר לא היה רוצה להנות בשום מצוה מצד עצמה, כי אם במה שהוא מקיים מצות בוראו. ומעתה ממילא כיון דכבר חזינו שדעת אברהם בלא"ה כבר היה דעתו ללכת לארץ כנען, כדכתיב לעיל סוף סדר נח ויקח תרח את אברם בנו וגו' ויצאו אתם וגו' ללכת ארצה כנען, וא"כ ממילא אם שמוע ישמע אברהם אח"כ מאת ה' ב"ה שצוה לו ללכת ארצה כנען, לא היה חביב בעיניו כ"כ, כאשר אהב לעשות ציות האל ית', רצונו לומר אברהם אהב לעשות מצות ה' באשר הם מצותיו ית' מצד עצמן, בלתי שום סיג ופניית הנאה לו לעצמו כנ"ל, (וכמבואר אצלי דברי המשורר תהלים (ק"ב, א) אשרי איש ירא [את] ה', ר"ל יראה התרוממות דהוא ירא ה' כנודע, היינו במצותיו חפץ מאד, היינו מצד שהם מצותיו ית' ולא זולת פנייה אחרת), והרי בהליכה זו לארץ כנען כבר היה דעתו לזה, וא"כ נראה כמו שאינו עושה למען צוות האל ית', כי אם למלאות תאוותיו אשר תאב כבר ללכת ארצה כנען כנ"ל, ולא לשם מצות האל ית' עצמה. ולכן רצון יריאיו יעשה, ואמר לו הוא יתברך סתם לך לך וגו' אל הארץ אשר אראך, כדי שלא יהיה לצדיק התמים כמו אברהם שום פנייה אחרת, כי אם לקיים ציווי האל יתברך, וכאשר אהב לעשות כנ"ל.

וזהו שאמרו כדי לחבבה בעיניו לא גלה לו, כי בהגלות לו הארץ, לא יבצר שנראה קצת פנייה אחרת בהליכה זו זולת המצוה עצמה כנ"ל, ומשום הכי לא גלה לו, וקיים אברהם מצות בוראו בהליכה זו כאשר אהב, וזהו כדי לחבבה בעיניו כנ"ל ומבואר.

(כת"י מס' 23 חשק שלמה)

במקראי קודש ויאמר ה' אל אברם לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך וגו'. והנה רבים דקדקו הלא תחלה הוצרך לילך מבית אביו ואח"כ ממולדתו ואח"כ מארצו, וא"כ האיך הפך הכתוב ואומר מארצך וממולדתך וגו'. גם הכל יתה, והוי סגי באומרו לך לך אל הארץ אשר אראך, וממילא ילך מארצו וממולדתו ומבית אביו. גם מה אל הארץ אשר אראך ולמה לא אמר אל הארץ אשר אומר אליך.

כדי להבין אמרתי דרך פשוט, דהנה עיקר הנסיון היה הכא לעזוב את ארצו ומשפחתו וכל שכן אביו הזקן וכמ"ש הרמב"ן, ונגד זה נתן לו הוא ית' שכרו מדה כנגד מדה נגד שלשתן, נגד עזיבת ארצו זכה לבוא אל ארץ ישראל הקדושה אשר ה' ב"ה שוכן בה תמיד משא"כ בחוץ לארץ כנודע, ונגד עזיבת משפחתו וקרוביו זה לצאת ממנו בנים אלו ישראל הנאמר בהם מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו (דברים ד' ז'), ונגד עזיבת אביו וביתו זכה להיות בית אב חדש, כי נעשה בריה חדשה, כדאיתא במדרש רבה פל"ט ס' י"ז בה"א בראתי העולם הריני מוסיף ה"א על שמך ואתה פרה ורבה, ופירש הנזר

אך פן תאמר היא גופא קשיא, כיון דהקב"ה רוצה לעשות עם אברהם יותר מהנהגת שאר העמים, שרוצה לשנות טבעו ומזלו כנ"ל, א"כ קשה למה לו להטריחו לילך אל ארץ אחרת ארץ ישראל, ולמה לא מגדלו בארץ מולדתו ובית אביו ג"כ. ולזה מסיים ואמר מדרש רבה הנ"ל **והשתחוי לו**, ר"ל שם בארץ ישראל הקדושה השתחוה לו בלי מסך מבדיל דרך התלבשות השרים, רק לו לבדו, כי שם ה' דורש בה תמיד, ועיני ה' ב"ה בכבודו ובעצמו בה כנ"ל, והשתחוי לו דייקא, היינו לו יתברך לבד בלי מסך מבדיל, וזהו **כי הוא אדוניך**, שם אינו תחת שליטת שום שר כי אם תחת יד הקב"ה בכבודו ובעצמו, וזהו אדוניך, שם הוא יתברך אדון שלך ולא זולת (ואדון הוא לשון השגחה, עיין ביפה תואר), וממילא את השתחוי לו בלי מסך מבדיל. (וכה"ג כתב נזר הקודש על מדרש רבה בראשית פ"ל ס' י" שאמר הקב"ה לאברהם עד שאתה מאיר לי מאספסומי (שלי) וחברותיה, והוא חוץ לארץ, בא והאיר לפני בארץ ישראל, היינו בחוץ לארץ הוא נראה ה' מרחוק דרך התלבשות השרים, ולכן צוה לו לילך לארץ ישראל להאיר לו בלי מסך מבדיל לפניו ית' ממש ע"ש). וממילא בארץ ישראל שם אתה תחת הנהגתי לבד, ואנכי אוכל לשנות הטבע והמזל כנ"ל, ומשום הכי שם אעשך לגוי גדול.

וזהו ממילא נמי מה שסיים ואמר המדרש רבה הנ"ל הוי ויאמר אל אברם, דהמפורשים כתבו למה לא כתב וירא ה' אל אברם, רק ויאמר, כי לא היה רק אמירה בלי מראה, כי הקב"ה אינו נגלה בחוץ לארץ (כדאיתא במדרש ופירש"י גבי יונה א' ג') ויברח תרשישה וגו'. והנה זה גופא קשיא למה אינו נגלה בחוץ לארץ. אבל באמת הוא פשוט, כיון דכבר מסר חוץ לארץ תחת יד הע' שרים כנ"ל, והכל דרך התלבשות השרים, ולא שייך וירא ה', וזה פשוט. ומשום הכי כיון שאמר מדרש רבה מקודם דווקא בארץ ישראל שם והשתחוי לו לבד, משא"כ בחוץ לארץ כנ"ל, שפיר מסיים ואמר הוי ויאמר ה' אל אברם, ר"ל משום הכי לא כתב וירא ה' וכנ"ל והבן.

(כת"י מס' 23 חשק שלמה)

במדרש רבה (ל"ט, ט') איתא, אל הארץ אשר אראך, ולמה לא גילה לו הארץ כדי לחבבה בעיניו עכ"ל (וכן פ' רש"י בסדר זה). והנה כבר הרגישו המפורשים למה יהיה לו חביב ביותר בזה שלא גילה לו הארץ, (ועיין ביפה תואר ונזר הקודש מזה).

ואמרתי דרך פשוט, דכבר הזכרתי לעיל סדר נח דרכי צדיקים התמימים במעשיהם, לעשות המצוות ה' בלי שום סיג ופנייה שבעולם, רק לשם ה' ב"ה, והנאותו מצד המצוה (כמו לאכול ולשתות בשבת ויו"ט וכדומה) הוא ממאס בה כלל, כי אם עיקר עונג ותשוקת נפשו אשר מקיים מצות בוראו בזה ע"ש. והנה זהו היה צדקת אברהם

הקודש דע"י ה"א זו שברא העולם נעשה אברהם ג"כ בריה חדשה, ומשום הכי כתיב בישעיה (נ"א, א') [הביטו אל צור חצבתם, וכן כתוב בפ' בלק (במדבר כ"ג, ט"ז)] מראש צורים אראנו, ופירשו המפורשים זה אברהם שהיה ראש צורים, והיינו שנעשה בריה חדשה. ומשום הכי נמי אמרינן נדרים פ"ג (ל"א). האומר קונם שאיני נהנה לבני נח מותר בישראל כו', ופריך וישראל מי נפקו מכלל בן נח, ומשני כיון דאקדש אברהם מתקריא על שמויה, והיינו כיון שאברהם נעשה בריה חדשה ובזה זכה להוליד כנ"ל, אבל מגוף שהיה לאברהם מבן נח לא היה לו כח להוליד את יצחק, וכדכתיב מראש צורים אראנו וכנ"ל, וא"כ לא באו ישראל משרש זרע בני נח כלל, זהו תוכן דברי נזר הקודש הנ"ל. וא"כ ממילא הוקם לאברהם בהוספת ה"א על שמו בית אב חדש, כי מראש צורים אראנו, עד שלא נקרא ע"ש בני נח כלל וכנ"ל.

תו אקדים מה דאיתא בזוהר סדר זה (ע"ה). וז"ל ורזא דמילתא לך לך, דהא קב"ה יחיה ליה לאברהם רוח דחכמתא, והוא ידע כל חילין די ממנא על סטרי דישובא, כד מטי לגו נקודה דאמצעייתא דיושבא כו' ולא סליק בידיה, אשגח למנדע חילא די ממנא עלה ולא יכיל לאתדבקא כו', כיון דחמא קב"ה אתערותא דיליה כו' אתגלי עלה, ואומר לך לך כו' אל הארץ אשר אראך, אראך מה דלא יכלת למיסק עלה ולא יכולת למנדע חילא דהאי ארעתא דאיהו עמוק וסתים, עכ"ל. מדבריו הקדושים שמענו חילא וממנא דארעא דישראל לא יכול אברהם אבינו למנדע, עד הראה לו הוא ית' בכבודו ובעצמו, וזהו שאמר לו אשר אראך כנ"ל.

וזהו ביאור מקראי קודש הנ"ל, **ויאמר ה' אל אברם לך לך**, כפירש"י להנאתך ולטובתך, וע"ז אמר **מארצך**, ר"ל הליכה מארצך יהיה לטובתך, **וממולדתך**, ר"ל יציאתך ממולדתך יהיה לטובתך, **ומבית אביך**, ר"ל גם עזיבת בית אביך יהיה להנאתך ולטובתך, והדר מפרש, הליכה מארצך יהיה לטובתך, **אל הארץ אשר אראך**, ר"ל בהליכה זו תבוא אל הארץ אשר מצד עצמך לא יכלת למנדע חילא וממנא דיליה, כי עמיק וסתום עד אראך אנכי כנ"ל בזוהר, דהיינו שהוא ארץ אשר ה' שוכן בה תמיד כנ"ל, וממילא יש לך טובה גדולה מהליכה זו, שתבוא אל הארץ הלזה אשר אראך, שהוא ביתר שאת ויתר עז, מארצך אשר יצאת משם, וגם יציאתך ממולדתך יהיה לטובתך, באשר **ואעשך לגוי גדול**, ואיתא במדרש רבה פל"ט סי' י"ד אותה אומה שכתוב בה (דברים ד' ז') כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו עכ"ל, וא"כ תחת עזיבת קרוביך ומשפחתך תזכה שבניך יהיו אלהים קרובים אליהם וכנ"ל. וגם מעזיבת בית אביך יהיה לטובתך, באשר **ואגדלה שמך**, וכתב שם בספר נזר הקודש פ' הנ"ל סי' י"ז, משום הכי לא נאמר ואגדל שמך, כי אם ואגדלה, כי כך אמר לו ואגדל ה"א בשמך, והוא אות ה"א שבה נברא העולם, וכך אתה תעשה לבריה חדשה בה"א זו כנ"ל ע"ש. וא"כ הרי תקום לבית אב חדש, ולא תקרא ע"ש בני נח כלל, וכנ"ל מראש צורים אראנו וגו', ועל ידי זה תזכה לפרות ולרבות וכנ"ל, וממילא היש לך טובה גדולה מזו, והבן.

ולפ"ז מהאי טעמא הפך לו הוא ית' הסדה, ואמר תחלה לך לך מארצך וגו', כדי להודיע לו שכרו מדה כנגד מדה, ומשום הכי קחשיב ואזיל ממדריגה למדריגה, טובת מארצך היה לארץ ישראל הקדושה כנ"ל, וטובת ממולדתך היה ששם בארץ ישראל יזכה לבנים אשר לו אלהים קרובים כנ"ל, וטובת מעזיבת בית אביך יהיה בהוספת ה"א על שמו ונעשה בריה חדשה, ומראש צורים אראנו נאמר עליו, ולא יקרא על שם בן נח כלל וכנ"ל.

(כת"י מס' 23, חשק שלמה)

במדרש רבה פכ"ט סי' ג' איתא וז"ל, **א"ר סימון ג' מציאות מצא הקב"ה, אברהם דכתיב ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דוד דכתיב מצאתי את דוד עבדי, ישראל דכתיב כענבים במדבר מצאתי את ישראל. איתיבון חברי לר' סימון והא כתיב ונח מצא חן, אמר להון הוא מצא הקב"ה לא מצא עכ"ל.** ויש לדקדק מה מציאה שיין לגבי קב"ה לומר שהוא יתברך מצא. גם למה הנהו שלשה אברהם דוד ישראל היו מציאות ולא זולתם.

ואמרת דרך פשוט, עפ"י הידוע כי תכלית כל הנבראים הוא האדם, ותכלית האדם הוא שישמור מצות ה' ב"ה, כענין שנאמר סוף דבר הכל נשמע את אלהים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, ותכלית קיום המצות הוא שכר בעולם הזה ובעולם הבא, כי כל חפץ הוא יתברך להטיב עם ברואיו בכל מיילי דמטיב ולהשפיע תמיד ברכתו ושפעתו על ברואיו, אך המניעה מצד המקבלים, וכאשר כתב בעל ראשית חכמה בשער היראה פ"ב מזה, בזה שהאדם חוטא מגיע הפגם להשמים, שגורם ח"ו ועצר השמים, בשאר הם צריכין לעצור שלא כדרכם, ויגיע להם צער מזה, כמשל אדם שהוא נדיב וותרן בממונו, שאם יעכבו בידו שלא ליתן, בלי ספק יגיע לו צער. כלל הדבר תכלית הבריאה ה' להטיב לאדם, וכאשר בתחלת ביראת אדם הראשון מכנסיו הוא יתברך לגן עדן לקבל שפעתו וטובתו גם בעולם הזה, אך ורק מי מעכב, שאור שבעיסה מעכב, מיד שהרגיל אדם הראשון להרגיל עליו היצר הרע, ע"י שהתאוה לחוה אשתו לעין כל כנודע, נתגרה בו נחש הקדמוני, והיצר הרע מתגבר עליו בכל יום יום, ובזה בטל נתבטל ממנו כל הטובות, עד כי גרש יגרש מגן עדן. וכן דור אחר דור, כמו דור אנוש דור המבול דור הפלגה, השחיתו התעיבו אין עושה טוב. וממילא עתה ענין כזה היה אצל כביכול אבידה, שנאבד מה שהיה עיקר כוונת הבריאה להטיב לאדם, אבל מן הנמנע מחמת כי הלכו אחר שרירות לבם ועצת יצר הרע כנ"ל, ומגיע הפגם להשמים להמניע הטובות כנ"ל. אמנם כשבא אברהם אבינו והוא הכניע היצר הרע כדאיתא במס' ב"ב ד"יו ע"ב וכן איתא בר"ל ומצאת את לבבו נאמן לפניך, דקאי על היצה"ר כנודע, דהיצה"ר ג"כ היה נאמן אצל

ידך אשר עד הנה היה נמנע כנ"ל במדרש רבה, בזה ממילא תהיה לך מצוה אחרת, כי שכר מצוה הוא בעצמו מצוה כנ"ל, וא"כ שפיר שמח אברהם בהודעה זו אליו מאתו ית', כיון דכל כוונתו של אברהם היה רק לשם ה' ב"ה ולא זולת לעשות חפצו ורצונו, והואיל ששמע כי הוא ית' כביכול נהנה ושמח בברכתו וההשפעתו עליו, היה לו למשיבת נפש כי נעשתה בזה חפצו ית' ב"ה, אבל לא מה שנוגע מצד עצמו. (ועיין לעיל מה שכ' על המדרש רבה אשר אראך כדי לחבבה בעיניו).

(כת"י מס' 23 חשק שלמה)

במדרש רבה סדר זו פמ"ב סי' כ"א וז"ל ידוע תדע, ידוע שאני מפזרן תדע שאני מכנסן, ידוע שאני ממשכנן תדע שאני פורקן, ידוע שאני משעבדן תדע שאני גואלן, עכ"ל.

והנה באלו שלשה לשונות יש קושי הבנה, שאמר על כולם ידוע תדע. גם כיון דכתיב מקודם ויהי השמש לבוא וגו', ואיתא במדרש רבה שם דביאת השמש רמז לאברהם אבינו הד' מלכות, ועי' זה אחזתו רעד ואימה, א"כ מה השיבו אותו הקב"ה באומרו ידוע שאני מפזרן או ממשכנן או משעבדן, הלא כל אלה היה עיקר חרדה ואימה שלו הנופלת עליו, וא"כ מה היה לו נחמה בזה ההודעה עוד הפעם, והוי סגי לומר תדע שאני מכנסן ופורקן וגואלן. גם למה לי שלשתן כלל, בחדא הוי סגי. ועוד יש לדקדק, לפי מדרש רבה שם דפירש ויהי השמש לבוא וגו' קאי על ד' מלכויות וכנ"ל, וכן פירש"י, יותר הוי למימר ויהי לילה וגו', דהא הגלות נמשל ללילה גמור כנודע, וכבר אמר ישעיה (כ"א, א) שומר מזה מליל וגו' כנודע.

וכדי לבאר אציג בזה עמודי מה שמבואר אצלי דברי המשורר (תהלים ע"ט א') מזמור לאסף אלהים באו גוים נחלתך וגו', ותמיה קיימת קינה מבעיא ליה (ודברי רז"ל ידוע). ואמרת עפ"י מ"ש בס' ראשית ביכורים על פסוק והיה כי יבואו עליך כל הדברים וגו' והשבות אל לבבך בכל הגוים אשר הדחתך שמה, וז"ל והנה בכל הגוים מיותר, להודיע לנו הסבה, שיתנו לב לשוב אל ה' ב"ה, באשר שהעונשים באים עליהם בהיותם בקרב הגוים, רעים וחטאים יותר מישראל, ועם כל זה מכתיו אנושים והמה כבירא אולם, ואנו היינו לחרפה להם, יראוני יניעו ראם, אין זה במקרה, זולת כי את אשר יאהב ה' יוכיח, ואנו בניו יתברך, משגיח על מעשינו, ולקח אותנו לחלקו ומייסרינו לטובתינו, שנהיה ראוי לחזור ולשוב אל היכול היכל מלך ה' צבאות שמו, בכך ושבת עד ה' וגו' עכ"ל. מכלל דבריו שמענו, ממשלת הגוים עלינו מזה לנו תקוה ונחה גדולה, כי לא אבדה תקותינו ח"ו, והשב נשיב לה' ב"ה, ועוד חזון למועד לעלות לציון ברינה. וכה"ג פירש האלשיך (תהלים פ') על פסוק תשימונו מדון לשכנינו ואויבינו ילעגו לנו, ר"ל בזה שלא

אברהם, ומשום הכי לגבי אברהם נהפך הכל לטובה, ונאמר בו כל הברכות המיוודע לו, וה' בירך את אברהם בכל, וא"כ ממילא אצל אברהם שוב מצא כביכול מה שאבד, (וזהו לישנא דמציאה בכל מקום על אבידה). וכמו כן אצל דוד מצינו שאמר ולבי חלל בקרקבי, ודרשו רז"ל דקאי ג"כ על היצה"ר שהכניע אותו דוד לגמרי ונעשה חלל, וג"כ נהפך לטובה אצלו, שניתן לו מלכות וממשלה לו ולזרעו אחריו, עד אשר גם מלך המשיח לעתיד במהרה המיוודע לכל הטובות שיהיו על ידו, ג"כ יהיה חסר גזעו כנודע, וזהו הכל מגודל צדקתו אשר עומדת לעד, וכי הכניע היצר הרע לגמרי, וא"כ ממילא גבי דוד ג"כ מצא כביכול מה שאבד. וכמו כן ישראל במדבר, בשעת מתן תורה נעקר יצה"ר מלבם כנודע כשאמרו נעשה ונשמע, ובזה זכו לתורת אל יתברך, אשר הוא מקור הטובות ושכר המצות כנודע, וממילא מצא כביכול אז במדבר מה שאבד.

וזהו דברי ר' סימון הנ"ל, ג' מציאות מצא הקב"ה, אברהם דוד ישראל, כי היה יכול כביכול להטיב להם כפי חפצו ותשוקתו בתחלת הבריאה, אשר על זה היה תכלית הבריאה כנ"ל, ועד שבא אברהם היה אבודה בדורות הקודמים לו וכנ"ל. ולזה **היתבונן ליה הא כתיב נמי ונה מצא חן**, והוא גם הוא נתמלא בשפעת טובות ממעל, כי כל הדור נימוחו במי המבול, והוא ניצול עם בני ביתו וממנו שוב הושת העולם כנודע. ושפיר השיב עי"ז **הוא מצא**, ר"ל באמת לא היה רק מצד מציאת חן וחינה לחוננו במתנת חנם מאתו ית' להקים העולם, אבל **הקב"ה לא מצא**, שאף נח לא היה כדאי כדאיתא במדרש רבה שם אלא שמצא חן, משא"כ אצל אברהם דוד ישראל שפיר מצא הקב"ה, מצד שהם הכניעו היצה"ר כנ"ל והיו בתכלית השלימות וכנ"ל והבן.

ובזה מבואר נמי אצלי מה שדקדקו המפורשים בהאי סדר, שאמר הוא ית' לאברהם לך לך מארצך וגו' ואעשך לגוי גדול וגו', והכי ח"ו עביד אברהם על מנת לקבל פרס, עד שהוצרך הוא ית' להבטיח ברכות רבות כאלה על קיום דבריו ית' לילך מארצו וגו'.

אמנם לדברינו הנ"ל, כיון דעיקר תכליתו של אדם להטיב עמו בזה ובבא, באשר שמחה לכביכול בזה מאוד, שנתמלא תשוקתו וחפצו להטיב, כאיש אשר הוא בטבע הנדיבות והוותרנות, אם הוא מטיב ומשפיע לזולתו הוא נהנה מאוד ושמח בזה, וכמו שכתב הראשית חכמה הנ"ל על הפגם ח"ו, כמו כן להיפוך שמחה הוא לו באין מעצור להשמים להוריד השפע, וכבר כתב בספר הדרת אליהו עפ"י ראשית חכמה הנ"ל, שזה כוונת רז"ל שכר מצוה מצוה, ר"ל השכר אשר האדם מקבל בעשותו מצוה מאתו ית' הוא מצוה בפני עצמו, בזה שהאדם מקבל שכר כביכול נהנה ושמח ונחת נחת בו, וממילא מי שמקבל שכר על מצוה עושה מצוה שנית בזה שהוא ית' כביכול נהנה ושמח בזה, ודפח"ח.

ומעתה את כל אלה הודיע הוא ית' לאברהם אוהבו, ואמר לו **לך לך מארצך וגו'**, ומלבד מצוה זו דע שתקיים עוד מצוה אחרת, כי **ואעשך לגוי גדול ואברכך וגו'**, ובזה שאוכל להשפיע ברכות על

הנחתנו כיתר הגוים, אך בשאר שאנו מצטערים בצעה, ותשימונו מדון לשכנינו וגו', הלא יורה כי בנו בחרת, והבאתנו במצודת צרות למרק אשמתינו ולהטיב אחריתנו ע"ש.

והן הן דברי המשורר הנ"ל באומרו מזמור לאסף, ר"ל בזה לו זמר ולא קינה, שבאו גוים בנחלתך, גוים דייקא, כי על זה ראוי ליתן לב הלא הם יותר רעים וחטאים מישראל, ומדוע המה באו להחריב נחלתך וליתן נבלת עבדיך לחיתו ארץ וגו', והמה כברא אולם ואנו לחרפה להם, אלא ודאי את אשר יאהב ה' יוכיח, ומזה יש לנו תקוה, כי הבאתנו במצודת צרות למרק אשמתינו ולהטיב אחריתנו וכנ"ל, ושפיר היה לו זמר בזה ולא קינה.

מכלל דברינו שמענו, מה שאנו משועבדין תחת יד האומות, אדרבה מזה יש לנו להתנחם על הגאולה העתידה במהרה, ולבלתי התיאש ח"ו לומר אבדה תקותינו. וכן במה שנתמשכן המשכן והמקדש איתא במדרש תם עונך בת ציון, כלה חמתו בעצים ואבנים, ולולא זאת היה ח"ו כליה כנודע, וא"כ ממילא אדרבה ממשכן הזה ג"כ ראייה שהוא יתברך אוהב אותנו, וכאשר יסלח העון לגמרי שוב יוציאנו מאפילה לאורה, באשר אם היה ממאס בנו לא היה כלה חמתו בעצים ואבנים, וכאשר כבר פירש בעל אהבת עולם שזהו פירוש באיכה באומרו אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו עד מאד, עלינו דייקא ולא על עצים ואבנים, אלא ודאי שעדיין אוהב אותנו, וממילא השיבנו ה' אליך ונשובה, זהו תוכן דברי אהבת עולם הנ"ל. ואף גם בזה שאנו מפוזרין בין העכו"ם בארבע כנפות הארץ, מזה ג"כ ראייה כי עוד יש לנו תקוה, והיינו עפ"י מ"ש החכמי האמת, משום הכי היותינו מפוזרים בכל קצוי ארץ, שע"י מטהרים אור ארץ העמים, וביירו משם כל ניצוצי קדושה מתוך כחת הטומאה ולהחליש כחם, עד שמתוך כך לעתיד כל העולם יתקדש בקדושת ארץ ישראל, ואז ירשו כל העולם, (וכבר הובא זה ענין בנזר הקודש דף ר"א), ומעתה הרי הפיזור בין העכו"ם הוא לטובתנו, שיתקדש כל העולם בקדושת ארץ ישראל כנ"ל.

היוצא מכלל דברינו הנ"ל, האף אם אמנם בראותינו שלשה צרות כפולה ומוכפלת אשר עברו עלינו מעת יצאנו מארץ ישראל הקדושה, אשר אחת קשה מחרבתה. ראשון במה שנתמשכן מאנו המשכן ומקדש בעו"ה, ואין לנו עוד לירד לנו השפע כמקדם בהיות המקדש על מכונו, אשר משם הורד השפע כנודע, וכעת נהפך השפע לפשע כנודע. שנית היותינו מפוזרים בארבע כנפות הארץ. שלישית כבר היה די לנו בזה, במה שאנחנו אינם יושבים בארץ אשר עיני ה' בה תמיד, והיא ארץ ישראל הקדוש, אבל עכ"פ תו לא היינו משועבדים תחת העכו"ם במסים וארנוניות ושאר צרות השעבוד, וכל יום קללתו מרובה כנודע, וא"כ על שלש אלה עפעפינו יזלו דמעה מאין הפוגות, וא"כ מעתה ח"ו יתחמץ לבב אנוש לומר נואש, כבר אבדה תקותינו, בפרט כבר זה זמן כבר מאד מאד, אשר נחנו נטושים עלי ארץ אחרת ועדיין אין חזון נפרץ.

אבל באמת חלילה חלילה, קוה אל ה' קוה לה', כי עוד יקבץ תפוצות ישראל, ואדרבה שלש אלה צרות כפולו הנ"ל הם מופת חותך כי אהב אותנו ה' ב"ה, ויקרב את הקץ במהרה, ויותר מימי קדם יראנו נפלאות כנודע, כי המשכן שנתמשכן הוא לטובה, כי בזה כלה חמתו בעצים ואבנים, ונחנו נשארנו קיימים כנ"ל, והפיזור הוא לטובה, שע"י נטהר אור ארץ העמים כנ"ל, ויקדש העולם בקדושת ארץ ישראל ע"י ניצוצות קדושות שלוקטין ישראל כנ"ל, והשעבוד ששעבדו אותנו ע"י העכו"ם ג"כ לטובתנו, כדי למרק אשמתנו ולהטיב אחריתנו, באשר המה יותר רעים וחטאים, וודאי לולא שאהב אותנו הוא ית' היה מניח אותנו כיתר הגוים וכנ"ל באריכות.

ואלה הדברים נתבשר אברהם אבינו בברית בין הבתרים, וזהו דכתיב **ויהי השמש לבוא**, ר"ל שראה והביט אברהם, כבר הגלות נמשך, עד שהוא סמוך לביאת שמש, ונטו צללי ערב של אלף השישי, (כי שיתא אלפא הוי עלמא), ועדיין נחנו דווים וסחופים, ואין חזון נפרץ, מבשר קול ישועה מהגלות המר הארוך הזה, כל זה הביט וראה אברהם אבינו ברוח קדשו אז בעת ההיא, (כנ"ל במדרש רבה ובפירש"י בהאי סדר שראה ד' מלכיות), ומחמת זה **והנה אימה חשיכה גדולה נופלת עלינו**, כפירש"י שם אימה לחשך של גלויות כנ"ל, כי בזה אחזתו רעד וחיל, בראותו צרות כפולות ומוכפלות שיארעו לבניו, להיות מפוזר ומפורד בין העמים של ד' מלכיות, גם משכן ומקדש לא יהיה להם להוריד השפע להם ולהביא קרבן להתכפר, ונוסף לזה להיות משועבדים תחת יד אומה אחרת אשר אכזרי המה ולא ירחמו, ובכל אלה שכנה נפשי גרתי משך זמנים טובא, עד סמוך לביאת שמש וינטו צללי ערב של אלף השישי, כי זהו בעתה כנודע וכנ"ל, ומי ראה כזה ולא יזדעזע, ופחד ורדע וחלחלה יאחזנו, ואולי יתחמץ לבב אנוש לאמר נואש כי אבדה תקותינו וכנ"ל.

ולזה הודיע לו הוא יתברך, אדרבה משלש אלה הצרות שהביט וראה, בה יוכל להתנחם, כי עוד יש תקוה והתוחלת לא נכזבה. וזהו אומרו במדרש רבה הנ"ל **ידוע שאני מפוזר**, מזה יש לך **תדע שאני מכניסן**, תדע דייקא, ר"ל יש לך תדע והוכחה שאני מכניסן, דאל"כ הקצרה ידו להיצר להם בהיותם במקום אחד ביחד, והפיזור זה למה, אלא ודאי כל זה כדי ללקט כל הניצוצות קדושות, שיתקדש כל העולם על ידם בקדושת ארץ ישראל כנ"ל. וגם **ידוע שאני ממשכנן**, ר"ל ממה שיש לך ידיעה שאני ממשכנן, יש לך **תדע והוכחה שאני פורקן**, כי אם הם חטאו עצים ואבנים מה חטאו, אלא ודאי כלה חמתו בעצים ואבנים, להיות עוד תקוה לישראל וכנ"ל. וגם **ידוע שאני משעבדן**, ר"ל מזה שיש לך ידיעה שאני משעבדן, יש לך **תדע והוכחה שאני גואלן**, דאל"כ וודאי היה מניח אותם כיתר הגוים, באשר המה יותר רעים וחטאים וכנ"ל, אלא ודאי למרק אשמתנו ולהטיב אחריתנו בעת הגאולה במהרה בימינו, והבן.